

ZLATÝ RELIKVIÁŘOVÝ KŘÍŽ KARLA IV.

Zlatý relikviářový kříž nebo také kříž korunovační patří k nejvýznamnějším uměleckým předmětům, které se dnes uchovávají v souboru Svatovítského pokladu. Nebyl ale k němu přiřazen od samého počátku, nýbrž vznikl z podnětu Karla IV. jako nedílná součást českého královského pokladu, který se spolu s říšským pokladem podle panovníkova přání původně uchovával na hradě Karlštejně. K ceremoniálním obřadům v pražské katedrále, jak může název napovídat, se původně užíval jiný kříž, dnes neznámý.

Velký zemský korunovační kříž království českého, jak je také často označován, už na první pohled upoutá svou výjimečností. Karel IV. zhotovení skvostného díla, které mělo uchovávat nejcennější relikvie, nejen inicioval, ale patrně se s vynikajícími umělci svého dvora osobně podílel na jeho celkové koncepci. Kříž vznikl nejdříve po císařské korunovaci Karla IV. v Římě v roce 1355, spíše však v 60.-70. letech 14. stol. Brzy se stal integrální součástí českých korunovačních klenotů. Se Svatovítským pokladem byl trvale spojen až v r. 1645. Relikviář byl liturgicky užíván při korunovačních bohoslužbách v katedrále, naposledy

při korunovační mši českého krále a rakouského císaře Ferdinanda I. Dobrotivého v r. 1836. Je v majetku Metropolitní kapituly u sv. Víta.

Kříž je dnes slavnostně vystavován pouze příležitostně spolu s dalšími korunovačními klenoty. Veřejnost však má možnost ho i během roku zhlédnout ve stálé expozici Svatovítského pokladu v kapli sv. Kříže na Pražském hradě.

Jde ani ne tak o umělecký předmět, jako spíše o relikviář ve tvaru latinského kříže, který sám o sobě naznačuje, že obsahuje nejvýznamnější relikvie spojené s utrpením Kristovým.

Je výjimečný vysokou kvalitou uměleckého zpracování i použitými materiály. Kříž o výšce 62,5 centimetrů, šířce 41,5 centimetrů a tloušťce 5 centimetrů byl zhotoven ze zlatého plechu, kterého je na kříži přibližně 3 kg. Bohužel v průběhu dějinných zvratů, kdy byl kříž po husitských válkách dán do zástavy, přišel o původní architektonicky pojatou gotickou nohu, rovněž ze zlata, která dle dochovaných údajů měla vážit kolem 30 kg! Dnešní podstavec byl doplněn při příležitosti korunovace českého krále Ludvíka Jagellonského kolem r. 1523 v raně renesanční podobě.

Nepřehlédnutelnou dekorací jsou původní drahokamy, kterými je kříž po obvodu ozdoben (celkem 22 ks). Jde o safíry, smaragdy, akvamarín, to vše doplněno perlami (12 ks) a kamejemi antického, resp. byzantského či středověkého původu (9 ks). Převažující modré kameny a perly podle současných poznatků pocházejí pravděpodobně z Cejlonu, Indie, případně dnešního Afghánistánu, odkud si po složitém putování našly cestu až do českého královského pokladu.

Podle předního gemologa dr. Jaroslava Hyršla měly některé z nich ve své době cenu malého města. Mimořádné jsou ryté drahokamy (kameje) na zadní straně kříže, což je technika užívaná od antických dob. Je u nich pozoruhodné jak jejich stáří, tak i vysoká kvalita uměleckého zpracování. Pozornost poutá zejména onyxová kamej Ukřižování nebo chalcedonová kamej s postavou archanděla Michaela s mečem, poprsí neznámého císaře či bohyně s diadémem na hlavě v sardonixu nebo do chalcedonu řezané postavy dvou vládců držících společně kříž.

Dodnes při detailním pozorování žasneme, jak mohli neznámí umělci precizně vybrousit tak jemné až miniaturní detaily, které jsou lidským okem téměř nepostřehnutelné.

Mimořádný ve světovém měřítku je však zejména soubor relikvií, které kříž v sobě uchovává. Ve starších pramenech je často zmiňována „sběratelská vášeň“ Karla IV. pro ostatky svatých mučedníků. Choval k nim velkou úctu. Byl to pro něj dotek samotného nebe. Soubor ostatků, které Karel IV. ukládal do vzácných relikviářů nebo deskových obrazů, ať už na Karlštejně nebo v pražské katedrále, je skutečně pozoruhodný.

Drahocenné relikvie většinou osobně získával během svých cest po celé Evropě. Mezi nimi bezprecedentní místo zaujímaly relikvie spojené s Kristovým utrpením.

Nejvýznamnější a také nejviditelnější relikvií v našem relikviáři jsou v křížení ramen drobné části dřeva sv. Kříže zasazené do zlatého rámu zdobeného safíry, rubíny a perlami. Tuto cennou relikvii Karel IV. získal v Trevíru, jak se píše v listině ze 17. února 1354, kde sám panovník uvádí, že „z dřeva Kristova odřízl vlastní rukou část, kterou posílá z Trevíru do Prahy“. Relikvie byla už dříve při průzkumu vynikajícím znalcem sakrálních památek dr. Antonínem Podlahou identifikována jako dřevo z libanonského cedru. Proto se také kříži dostává označení staurotéka, což je výraz užívaný pro tradiční označení relikviářů s vloženým dřevem z pravého kříže, na němž byl ukřižován Ježíš Kristus. Jeho nejvýznamnější část je dnes uchovávána v Římě v kostele Santa Croce di Gerusalemme.

Do drobných schrán krytých průhlednými křišťálovými destičkami byl dále vložen zlomek hřebu, kterého bylo užito k přibití Krista ke kříži, provazu, kterým měl při svém utrpení svázané ruce, část houby, z které dali Kristu napít, když visel na kříži, a dva úlomky trnové koruny, které Karel IV. získal od francouzského krále Jana II. a jeho syna Karla v Metách r. 1356. V drobných prohlubních pod kamejemi jsou pak ještě vloženy další relikvie světců, a to část prstu sv. Jana Křtitele nebo relikvie sv. Pankráce či sv. Anny, matky Panny Marie.

Se zřetelem k takto významným relikviím se relikviář uchovával v hradní kapli sv. Kříže spolu s dalšími cennými relikviemi, které byly dány do opatrování tamní kapitule, zřízené za tím účelem. Byl jakýmsi výrazem legitimacy Karlovy vlády z Boží milosti a nejcennějším relikviářem Českého království. Tam jej ovšem mohl spatřit jen málokdo. Upřímně věřící císař chtěl nejen zmíněný kříž, ale i další draze shromážděné relikvie vystavit také veřejné účtě, a proto r. 1354 ustanovil každoroční ukazování říšských relikvií o druhém pátku po Velikonocích v kapli Božího Těla na dnešním pražském Karlově náměstí, o svátku Svatého kopí a hřebu. Byla to každoročně velkolepá slavnost, za kterou do Prahy putovaly desetitisíce věřících.

České země byly v minulosti opakovaně vystaveny různým těžkým zkouškám, v době Karla IV. kupř. velké morové epidemii, která v letech 1357-1363 zasáhla prakticky celou Evropu. Na dnešní pandemii nemoci Covid-19 naštěstí neumírá tolik lidí jako kdysi na mor, současně však i tato nečekaná pohroma zřetelně ukazuje, jak ochromující dopad na naše životy mohou podobné situace mít. Ne vždy a ne všechno je věda schopna vyřešit, zvláště pak ne hned. To věděl už zbožný císař, a proto se často jako panovník spolu se svou zemí svěřoval do Boží ochrany a neváhal prosit v těžkých situacích Boha o pomoc, podobně i P. Marii a další světce, zejména zemské patrony.

Krátkodobé vystavení relikviářového Kříže v katedrále sv. Víta je vskutku ojedinělou událostí. Stane se tak symbolicky při velkopátečních obřadech pražského arcibiskupa dne 10. 4. 2020 od 15:00 hod. Uctívání kříže, které je ústřední součástí této bohoslužby, tak nebude před křížem, který je běžně v katedrále užíván, nýbrž před skutečným Kristovým křížem, jak to kdysi činil i Otec vlasti.

Vladimír Kelnar, kancléř Metropolitní kapituly